

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2019. – Т. 40. – С. 76-82
DOI: 10.31861/mhpi2019.40.76-82

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2019. – Volume. 40. – pp. 76-82
DOI: 10.31861/mhpi2019.40.76-82

УДК: 327(4-6ЄС:4-11)"2009/..."

© Сергій Федуняк¹

Субрегіональні проєкти в контексті розвитку Східного партнерства ЄС

Автор аналізує субрегіональні проєкти, що можуть додати динаміки процесові європейської інтеграції в умовах помітної концептуально-інституційної кризи Європейського Союзу, що прямо впливає на ефективність реалізації програм ЄС, зокрема, Східного партнерства. Мова йде про перезавантаження і активізацію діяльності Організації за демократію і економічний розвиток ГУАМ та проробку ідеї Балтійсько-Чорноморського Союзу як інституційного інструменту субрегіональної стабільності в умовах глибокої кризи європейської системи безпеки.

В статті доведено, що ОДЕР-ГУАМ і Балтійсько-Чорноморський Союз можуть стати помітним чинником підтримки ЄС загалом і його Програми Східного партнерства зокрема. Для цього вказаним державам потрібно зробити серйозну підготовчу роботу. Проте основна запорука успішної активізації субрегіональних проєктів – це політична воля і стратегічна зацікавленість з боку західних еліт.

Ключові слова: Європейський Союз, Східне партнерство ЄС, Організація за демократію і економічний розвиток ГУАМ, Балтійсько-Чорноморський Союз, субрегіональна інтеграція.

Subregional Projects in the Context of the Development of the EU Eastern Partnership

The author analyzes subregional projects that could add dynamics to the process of European integration in the situation of substantial conceptual and institutional crisis of the European Union what directly affects the efficiency of implementation of the EU projects (Eastern Partnership). Here the author means reload and activation of the Organization for Democracy and Economic Development GUAM and conceptualization the Baltic-Black Sea Union as institutional instruments of sub-regional stability in the context of deep crisis of European security.

The consequences of sub-regional institutionalization for the EU and its programs will be complex and multi-dimension. Firstly, there will be the rise of stability and security on the EU eastern flank as a compensation for its non-sufficient security elements as well as NATO low readiness for Russian threat. As soon as activation of Russian neo-imperial revisionism seriously undermines the EU Eastern Partnership Program and hampers the integration of the post-soviet states into the European and Euro-Atlantic institutions, establishment of both above-mentioned institutions will give a serious integration impuls for the European civilization and acceleration of the appearance of new wave of the EU members.

The other result of institution building will be development of transport and logistic infrastructure in the context of the implementationa bilateral EU-China trans continental projects resulting the growth of the EU potential as a leading global economic and political player.

It is proved that ODED-GUAM and the Baltic-Black Sea Union could become substantial factors of the support of the European Union in whole and its Eastern Partnership Program particularly in case substantial work is being made by the interested states. But the main precondition of the activation pf sub-regional projects is political will and startegic interests of western elites.

Keywords: European Union, EU Eastern Partnership, Organization for Democracy and Economic Development GUAM, Baltic-Black Sea Union, subregional integration.

¹ Доктор політичних наук, професор кафедри міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна. E-mail: sfedunyak@yahoo.com; <http://orcid.org/0000-0001-7021-7641>.

На початку ХХІ століття Європейський Союз перетворився на одного з найпотужніших глобальних гравців, що визначають характер і динаміку розвитку сучасної системи міжнародних відносин. Водночас, в його діяльності спостерігається наростання кризових явищ, а звідси й деяке зменшення впливу на перебіг політико-економічних процесів на європейському континенті. Ілюстрацією цього може слугувати реалізація Політики Східного партнерства, яка починалася як амбітне розширення Політики сусідства, але на даний момент значною мірою припинила виконувати закладені в неї цілі. Це свідчить, що об'єднана Європа суттєво вичерпала власний інтеграційний потенціал і втратила момент прискорення, наданий завершенням «холодної війни». Таким чином, діяльність ЄС на сході континенту вимагає вливання нової концептуальної та інституційної енергії. Це, на нашу думку, може відбуватися шляхом реалізації субрегіональних проектів як доповнення до існуючого Східного партнерства, включаючи й чинники що впливають на їхню реалізацію.

З часу реалізації вказаної політики окремі її аспекти були розглянуті в роботах вітчизняних дослідників, зокрема, Н.Бурейко, О.Добржанської, Ю.Палагнюк, Т.Сидорук, І.Максименко, Я.Турчин, Л.Чекаленко та інших². Вказані роботи в основному аналізували різні аспекти реалізації політики в контексті взаємодії Євросоюзу з Україною. Водночас, впровадження Програми Східного партнерства не розглядалася в контексті її зовнішнього інституційного підсилення за рахунок інкорпорації вже існуючих чи потенційних проектів. Тому метою даного дослідження є аналіз чинників формування та діяльності ОДЕР ГУАМ і Балтійсько-чорноморського об'єднання з метою доповнення та активізації Політики Східного партнерства ЄС.

Насамперед можна констатувати, що субрегіональні проекти важливі не лише в контексті окремих політик Євросоюзу, але й з точки зору зміцнення Союзу в цілому. Це викликано насамперед зниженням інституційної спроможності ЄС, що витікає із кризи існуючої моделі європейської інтеграції і проявляється в наступних процесах: виході Великої Британії зі складу ЄС, що є безпрецедентним в історії цього утворення; помітній нездатності інститутів об'єднаної Європи і окремих держав-членів вирішити проблему мігрантів; зростанні впливу радикального популізму на політичну систему європейських держав; зростаючій невідповідності існуючих безпекових інструментів і механізмів ЄС щодо реагування на фактичну руйнацію пост біполярної системи континентальної безпеки внаслідок російської агресії в Україні, а також зниженні ефективності регіональних і субрегіональних програм ЄС (на кшталт Східного Партнерства). Додатковим інституційним викликом стала Угода Україна-ЄС як унікальна форма взаємодії, що потребує додаткових зусиль з боку її учасників щодо розробки і впровадження нових підходів і практик.

За таких обставин діяльність Європейського Союзу вимагає нового концептуального та ресурсного наповнення з метою часткового перезапуску його діяльності як на рівні базових інститутів, так і окремих програм. Перш за все, розглянемо Програму Східного партнерства з

² Добржанська О. Мета і завдання Східного партнерства // Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах «Грані». – 2011. – Випуск 6. – С. 145-149; Добржанська О. Результати імплементації ініціативи «Східне партнерство» Україною станом на кінець 2013 р. // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – Чернівці: Чернівецький університет, 2014. Вип. 702-703. – С. 114-119; Максименко І. Український чинник зовнішньої політики європейського Союзу відносно держав Східного партнерства: виклики 2014 року / І. Максименко // Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Соціологія і політичні науки. – 2014. – Т. 19. – Вип. 2 (21). С. 78–87; Палагнюк Ю. Зміст та перспективи Політики східного партнерства як зовнішньополітичної ініціативи ЄС щодо України // Державне управління та місцеве самоврядування. 2014. Вип. 2 (21), С. 13-21; Романюк Н. «Східне партнерство» як інструмент посилення інтеграційних процесів у Європі [Електронний ресурс] / Наталія Романюк. – URL: file:///D:/BACKUP/Downloads/UPmcp_2013_2_21 %20(1).pdf 17; Сидорук Т. Політика сусідства Європейського Союзу у Східній Європі: модель інтеграції без членства: монографія / Тетяна Сидорук. – Львів: ПАІС, 2012. – 444 с.; Турчин Я. Перспективи Східного партнерства у умовах геополітичних та безпекових змін східноєвропейського регіону // Політичні науки Том.2, №1, 2016. –С.61-68; Чекаленко Л. Чи є програма Східного партнерства новою моделлю безпеки? [Електронний ресурс] / Людмила Чекаленко. – URL: <http://www.viche.info/journal/4723/>; Чумаченко О.А. Східне партнерство для України: наближення до ЄС чи підміна членства. URL: <http://vmv.kyumu.edu.ua/v/10/11.htm>.

точки зору її адекватності суспільним запитам і ефективності реалізації. Іншими словами, оцінимо її в якості політики. Як відомо, політика – процес вирішення суспільних проблем, що здійснюється відповідними суспільними структурами (державою, політичними організаціями тощо). Для цього потрібне розуміння проблеми як суспільного виклику чи загрози, шляхів її вирішення (алгоритму) і створення відповідних інструментів (інститутів) і механізмів.

Політика Східного партнерства стала розвитком Політики сусідства, що діє з березня 2003 року у відповідь на необхідність реагування на загрозу нестабільності на східних і південних кордонах Союзу у процесі прийому нових членів³. Основна мета політики полягала в забезпеченні східних і південних кордонів у процесі нової хвилі розширення. Вирішити цю проблему, на думку держав-членів ЄС можна через стабілізацію сусідніх держав і регіонів шляхом надання фінансово-економічної допомоги, зміцнення демократичних інституцій у вказаних державах, а також інтеграцію сусідів до деяких проєктів всередині ЄС.

Вже досить швидко в процесі реалізації Політики сусідства стали очевидними проблеми і труднощі. Перша група проблем виникла на концептуальному рівні. Мова, насамперед, йшла про поверхове розуміння цілей і завдань країнами та інститутами ЄС, неврахування складностей процесів у державах-сусідах, відсутність реальної політичної волі західних еліт для здійснення радикальної трансформації сусідського простору. Комплексне вирішення проблеми трансформації сусідського простору було фактично підмінене діяльністю по сприянню досягнення і фіксації певного рівня безпеки на нових кордонах Євросоюзу, що давало можливість провести відносно безболісну інтеграцію нових членів. Наслідком цього стало недостатнє виділення коштів для реалізації Програми сусідства, об'єднання в одній групі східноєвропейських і середземноморських держав-сусідів і відсутність перспектив членства для найбільш розвинених із них. По суті, це була спроба з боку Євросоюзу не стільки підняти рівень соціального і економічного розвитку держав-сусідів до власного, скільки відкупитись і відгородитись від них.

Отже, з точки зору формули «цілі, завдання, інститути», Політика сусідства виявлялася невдалою, оскільки цілі були недостатньо проробленими, завдання не підкріплювалися ресурсами, а існуючі і створені відповідні інститути виявилися недостатньо ефективними. Крім того, ініціатори Східного партнерства не врахували безпекові загрози традиційного характеру і у програмі спостерігався помітний економічний ухил.

Як наслідок, розвитком і, до певної міри, корекцією Програми сусідства стала Програма Східного партнерства, започаткована у травні 2009 року за ініціативою Польщі і Швеції. Вона була більше сконцентрована на стратегічних цілях і передбачала ширше залучення ЄС і його членів до змін у партнерському середовищі⁴. Структура Програми передбачала чотири тематичні платформи Східного партнерства – це «Демократія, належне врядування і стабільність», «Економічна інтеграція та зближення з політиками ЄС», «Енергетична безпека» і «Міжлюдські контакти». Платформи створювалися з метою обміну інформацією та досвідом країн-партнерів у контексті здійснення реформ та перетворень та сприяння налагодженню безпосередніх зв'язків між експертами країн-партнерів та держав-членів ЄС⁵. Передбачалося, що засідання кожної з тематичних платформ відбуваються, щонайменше, двічі на рік. Платформи є підзвітними щорічним зустрічам міністрів закордонних справ. У рамках кожної тематичної платформи приймаються робочі програми на наступний період (на рік)⁶.

Всі ці платформи охоплюють весь спектр політики щодо східних партнерів. Проте структура Східного партнерства була створена до початку російсько-української війни і природно, не відображає загрози і виклики безпеці Європи, а також не відповідає нинішнім потребам держав-партнерів. Реагування і вплив Східного партнерства на процеси в Східній Європі, ініційовані російською агресією, зробили очевидною необхідність інституційного посилення Східного партнерства.

³ Добржанська О. Мета і завдання Східного партнерства // Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах «Грані». – 2011. – Випуск 6. – С. 145-149.

⁴ Там само.

⁵ Східне Партнерство. Представництво України при Європейському Союзі та Європейському Співтоваристві з атомної енергії. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/eu-policy/east-partnership>.

⁶ Там само.

Така можливість, на думку автора, існує і може бути реалізованою кількома напрямками. Перший напрямок – це розвиток транскордонних проектів (Карпатський регіон, Єврорегіони тощо). Невеликі проекти досить ефективні на локальному рівні, але не дають суттєвого інституційного підсилення ЄС. Їх позитивною стороною є досить високий рівень реалізації.

Автор бачить більш ефективним другий шлях, що полягає у формуванні великих зовнішніх амбіційних субрегіональних структур, а саме: Організації за демократію і економічний розвиток ГУАМ (ОДЕР-ГУАМ) у складі Грузії, України, Азербайджану і Молдови) та Балтійсько-Чорноморського союзу у складі Литви, Польщі, Білорусі, України, Молдови, Румунії, Грузії і Туреччини. Слід зазначити, що перша організація реально функціонує, а друга розглядається в якості гіпотетичного перспективного проекту.

Аналіз цілей вказаних інституцій і Програми Східного партнерства свідчить, що вони в загальних рисах збігаються. Спільна декларація Празького саміту ЄС з Східного партнерства зазначає, що основною ціллю Програми є «створення необхідних передумов для прискорення політичної асоціації, економічної інтеграції між Європейським Союзом і зацікавленими державами-партнерами. Суттєве посилення політики ЄС стосовно держав-партнерів відбудеться через розвиток специфічного Східного виміру Європейської політики сусідства. З цією метою Східне Партнерство буде сприяти політичним і соціально-економічним реформам держав-партнерів, сприяючи їх наближенню до Євросоюзу»⁷.

У свою чергу, згідно статті 1 Статуту Організації, основними цілями ГУАМ є: «утвердження демократичних цінностей, забезпечення верховенства права та поваги прав людини; забезпечення сталого розвитку; зміцнення міжнародної та регіональної безпеки й стабільності; поглиблення європейської інтеграції для створення загального простору безпеки, а також розширення економічного та гуманітарного співробітництва; розвиток соціально-економічного, транспортного, енергетичного, науково-технічного й гуманітарного потенціалу Сторін; активізація політичної взаємодії та практичного співробітництва у сферах, що становлять взаємний інтерес»⁸. Цей документ, порівняно з Декларацією Східного партнерства містить положення стосовно безпекових аспектів діяльності, тобто, те, чого немає у Декларації.

Незважаючи на досить суперечливу і не завжди успішну історію існування ОДЕР-ГУАМ, цю організацію можна активізувати, зважаючи на наявність інституційної структури та відповідного досвіду. З самого початку вона задумувалася як один із інструментів енергетичної безпеки Заходу і пострадянських держав і мала очевидну антиросійську спрямованість. Проте згодом виявилось, що попри наявність стратегічного інтересу в її розвитку, у держав-членів не вистачило політичної волі і внутрішніх ресурсів для її розгортання.

Вихід вбачається в реконфігурації Організації шляхом зміни складу через включення до неї Литви, Польщі і Румунії, а згодом і деяких інших держав. Таким чином, ГУАМ може стати інституційною базою для створення Балтійсько-Чорноморського Союзу (БЧС). При цьому можна залишити два формати: ГУАМ у нинішньому складі і Союз у складі деяких держав ГУАМ і низки інших. Таким чином, одночасно можна вирішити дві проблеми: активізувати ГУАМ і на його основі запустити Балтійсько-Чорноморський Союз.

Розглянемо, яку користь можуть мати для Європейського Союзу вказані структури в контексті розгортання Програми Східного партнерства.

Насамперед, це підвищення рівня стабільності і безпеки на східному фланзі ЄС як компенсація недостатньої ефективності безпекових компонентів Союзу, а також невідповідності НАТО до російської загрози, що вимагає певного часу на концептуальну та інституційну адаптацію. Активізація російського неоімперського ревізіонізму серйозно нівелює Програму Східного партнерства, фактично гальмуючи інтеграцію пострадянських держави-учасниць Програми до європейських і євроатлантичних структур. Активізація двох вищезазначених утворень стане підсиленням інтеграційного імпульсу європейської цивілізації.

Іншим важливим наслідком стане розгортання транспортно-логістичної інфраструктури із врахуванням найновіших тенденцій геоekonomіки і геополітики, насамперед, в контексті ре-

⁷ Східне Партнерство. Вказ. пр.

⁸ Статут Організації за демократію і економічний розвиток – ГУАМ. Ратифікований ВР України 6 березня 2008 року. Законодавство України. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/886_002.

алізації трансконтинентальних проєктів торгівлі Китаю і Євросоюзу. Це сприятиме не лише зміцненню зв'язків по лінії Китай-ЄС, але й сприятиме зростанню потенціалу Європейського Союзу як глобального економічного і політичного гравця.

Також відбуватиметься поступальне розгортання інтеграції, тобто, набуття повноправного членства в ЄС державами, що залишилися. Ці інституції будуть чинником прискорення трансформацій їхніх членів і підготовки до вступу в ЄС. Це співпадає зі стратегічними цілями Східного партнерства.

Зрештою, не варто ігнорувати і культурно-гуманітарні аспекти субрегіональної інтеграції, зокрема, зміцнення співпраці сусідніх держав і народів, а звідси і зниження рівня історичної конфронтації між народами. Мова насамперед йде український і польський народи. Спільні геополітичні інтереси сприятимуть загоєнню спільних ран. Не варто також виключати і вплив вказаних інститутів на консолідацію румунської нації.

Формування вказаних інституцій матиме й глобальні геополітичні наслідки. Зокрема, збережеться вплив Сполучених Штатів як чинника підтримки європейської інтеграції і безпеки, тим самим, ці інституції створять додаткову мотивацію збереження присутності США у Європі. З точки зору американської еліти цінність ЄС як чинника стабільності і безпеки у Європі зростає. Варто нагадати, що в ОДЕР-ГУАМ Сполучені штати присутні як держава-ініціатор і основний спонсор утворення.

З іншого боку, варто оцінити можливу реакцію ЄС на вищезазначену інституціалізацію. На нашу думку, європейці більш схильні сприймати ГУАМ як організацію, що вже має інституційну структуру і певну історію функціонування. Проте ЄС поки що не зацікавлений в розвитку проєкту, оскільки вважає його насамперед американським, а принагідно варто додати, що зараз в Європі спостерігається зростання антиамериканізму. Також настороженість в ЄС може викликати і закладена в ГУАМ антиросійська спрямованість, зважаючи на те, що провідні держави Євросоюзу підкреслено уникають конфронтації з Росією. Тому зацікавленим державам і США потрібно переконувати європейських партнерів, що це не американський Троянський кінь, що ставить за мету руйнацію Європейського Союзу як глобального конкурента Сполучених Штатів.

Стосовно Балтійсько-Чорноморського Союзу, тут швидше за все можна очікувати мінімальний варіант у вигляді виділення БЧР в рамках існуючої Політики сусідства, оскільки ЄС не створюватиме інститути, що не будуть вбудованими в його загальну інституційну тканину і непідконтрольні вищим органам. Отже, асиметрія закладається від самого початку, зважаючи на те, що ЄС у випадку наявності інтересу сам створює інститути і запрошує до участі в них сусідів. З точки зору ефективності Євросоюз не зацікавлений у формуванні нової, незалежної від себе інституційної бази на континенті, до якої до того ж входили б його держави-члени. На даний момент реальна зацікавленість Євросоюзу стосовно субрегіональних проєктів – це альтернативні енергоносії для Європи, посилення безпекового впливу ЄС в Чорноморському регіоні, залучення Туреччини до проєктів ЄС.

Отже, для досягнення більшої гнучкості і адаптивності до загроз і викликів Євросоюз повинен розвивати інституційні спроможності взаємодії і не лише з провідними партнерами на кшталт США чи Китаю, але й своїми менш потужними сусідами, які найближчим часом не плануються до вступу. Потрібно підтримувати субрегіональні проєкти, що формально не є частиною ЄС, але стратегічно впливатимуть на нього. Східне партнерство дає можливість принаймні розпочати концептуальне обговорення такої можливості.

Таким чином, ОДЕР-ГУАМ і Балтійсько-Чорноморське об'єднання можуть стати помітним чинником підтримки ЄС загалом і його Програми Східного партнерства зокрема. Для цього вказаним державам потрібно зробити серйозну підготовчу роботу. Проте основна заповідь успішної активізації субрегіональних проєктів – це політична воля і стратегічна зацікавленість з боку західних еліт.

Список джерел

1. Добржанська О. Мета і завдання Східного партнерства // Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах «Грані». – 2011. – Випуск 6. – С. 145-149.
2. Добржанська О. Результати імплементації ініціативи «Східне партнерство» Україною станом на кінець 2013 р. // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – Чернівці: Чернівецький університет, 2014. Вип. 702-703. – С. 114-119.
3. Максименко І. Український чинник зовнішньої політики європейського Союзу відносно держав Східного партнерства: виклики 2014 року / І. Максименко // Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Соціологія і політичні науки. – 2014. – Т. 19. – Вип. 2 (21). С. 78-87.
4. Палагнюк Ю. Зміст та перспективи Політики східного партнерства як зовнішньополітичної ініціативи ЄС щодо України // Державне управління та місцеве самоврядування. 2014. Вип. 2 (21), С. 13-21.
5. Романюк Н. «Східне партнерство» як інструмент посилення інтеграційних процесів у Європі [Електронний ресурс] / Наталія Романюк. – URL: file:///D:/BACKUP/Downloads/UPmcp_2013_2_21 %20(1).pdf 17.
6. Сидорук Т. Політика сусідства Європейського Союзу у Східній Європі: модель інтеграції без членства: монографія / Тетяна Сидорук. – Львів: ПАІС, 2012. – 444 с.
7. Співробітництво в рамках Організації за демократію і економічний розвиток – ГУАМ. Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations/guam>.
8. Статут Організації за демократію і економічний розвиток – ГУАМ. Ратифікований ВР України 6 березня 2008 року. Законодавство України. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/886_002.
9. Східне Партнерство. Представництво України при Європейському Союзі та Європейському Співтоваристві з атомної енергії. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/eu-policy/east-partnership>.
10. Східне партнерство може поширитися на галузі безпеки й оборони [Електронний ресурс]. – URL: <http://golosukraine.com/publication/politika/svit/23981-shidne-partnerstvo-mozhe-poshiritisya-nagaluzi-be>.
11. Турчин Я. Перспективи Східного партнерства у умовах геополітичних та безпекових змін східноєвропейського регіону // Політичні науки Том.2, №1, 2016. –С.61-68.
12. Чекаленко Л. Чи є програма Східного партнерства новою моделлю безпеки? [Електронний ресурс] / Людмила Чекаленко. – URL: <http://www.viche.info/journal/4723/>.
13. Чумаченко О.А. Східне партнерство для України: наближення до ЄС чи підміна членства. URL: <http://vmv.kyumu.edu.ua/v/10/11.htm>.
14. Dobrzhanska O. Guaranty providing by the European Union in the economy integration in the contest of the Eastern Partnership implementation //Oksana Dobrzhanska // The EU as a Model of Soft Power in the Eastern Neighbourhood, Romania (Iasi), 15-17 May 2013. – P. 399-406.
15. Dobrzhanska O. Ефективність Східного партнерства у поширенні демократії в країнах Східної Європи і Південного Кавказу/ Oksana Dobrzhanska// Acta Scientifica Academiae Ostrioviensis. Sectio A, Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne, 2013, P. 129-150.
16. Dobrzhanska O. The EU aspect at the Ukrainian Maidan //Oksana Dobrzhanska //European Union in Times of Crisis. Perspectives and Solutions, Romania (Iasi), 8-10 May 2014.
17. Dobrzhanska O. Eastern Partnership: What Options Of Development Are Next For Ukraine? // Ukraine Analitika, Issue (13), 2018, P. 19-25.

References

1. Dobrzhanska O. Meta i zavdannia Skhidnoho partnerstva // Naukovo-teoretychnyi i hromads'ko-politychnyi al'manakh «Hrani». 2011. Vypusk 6. S. 145-149.
2. Dobrzhanska O. Rezul'taty implementatsii initsiatyvy «Skhidne partnerstvo» Ukrainoiu na kinets' 2013 r. // Naukovyi visnyk Chernivets'koho universytetu: Zbirnyk naukovykh prats'. Istoria. Politychni nauky. Mizhnarodni vidnosyny. Chernivrsi: Chernivets'kyi universytet, 2014. Vyp. 702-703. S. 114-119.

3. Maksymenko I. Ukrains'kyi chynnyk zovnishnoi polityky Evropeis'koho Soiuzu vidnosno derzav Skhidnoho partnerstva // Visnyk ONU im. I.I.Mechnykova. Sotsiologia i politychni nauky. 2014. T. 19. Vyp. 2 (21). S. 78-87.
4. Palahniuk Y. Zmist ta perspektyvy Polityky Skhidnoho partnerstva iak zovnishniopolitychnoi initsiatyvy shchodo Ukrainy // Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia. 2014. Vyp. 2 (21), S. 13-21.
5. Romaniuk N. «Skhidne partnerstvo» iak instrument posylennia intehratsiinykh protsesiv u Evropi [Elektronnyi resurs]. URL: [file:///D:/BACKUP/Downloads/UPmcp_2013_2_21_%20\(1\).pdf](file:///D:/BACKUP/Downloads/UPmcp_2013_2_21_%20(1).pdf) 17.
6. Sydoruk T. Polityka susidstva Evropeis'koho Soiuzu u Skhidniy Evropi^ model' bez chlenstva: monohrafia. Lviv: PAIS, 2012. 444 s.
7. Spivrobotnytstvo v ramkakh Organizatsii za demokraciu i ekonomichnyi rozvytok. GUAM. Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrainy. URL: <https://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations/guam>.
8. Statut Organizatsii za demokraciu i ekonomichnyi rozvytok – GUAM. Ratyfikovanyi VR Ukrainy 6 bereznia 2008 roku. Zakovodavstvo Ukrainy. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/886_002.
9. Skhidne Partnerstvo. Predstavnytstvo Ukrainy pry Evropeis'komu Soiuzi ta Evropeis'komy Spivtovarystvi z atomnoi enerhii. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/eu-policy/east-partnership>.
10. Skhidne Partnerstvo mozhe poshyrytysia na haluzi bezpeky oborony [Elektronnyi resurs]. URL: <http://golosukraine.com/publication/politika/svit/23981-shidne-partnerstvo-mozhe-poshyrytysia-nagaluzi-be>.
11. Turchyn Ia. Perspektyvy Skhidnoho Partnerstva v umovakh heopolitychnykh ta bezpekovykh zmin skhidnievropeis'koho rehionu // Politychni nauky. Tom 2, №1, 2016. S.61-68.
12. Chekalenko L. Chy ie prohrama Skhidnoho Partnerstva novoiou modelliu bezpeky? [Elektronnyi resurs]. URL: <http://www.viche.info/journal/4723/>.
13. Chumachenko O. Skhidne Partnerstvo dlia Ukrainy: nablyzhennia do ES chy pidmina chlenstva URL: <http://vmv.kymu.edu.ua/v/10/11.htm>.
14. Dobrzhanska O. Guaranty providing by the European Union in the economy integration in the contest of the Eastern Partnership implementation //Oksana Dobrzhanska // The EU as a Model of Soft Power in the Eastern Neighbourhood, Romania (Iasi), 15-17 May 2013. – P. 399-406.
15. Dobrzhanska O. Efektyvnist' Skhidnoho Partnerstva u poshyrenni demikratii v krainakh Skhidnoi Evropy i Pivdennoho Kavkazu / Oksana Dobrzhanska// Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A, Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne, 2013, P. 129-150.
16. Dobrzhanska O. The EU aspect at the Ukrainian Maidan //Oksana Dobrzhanska //European Union in Times of Crisis. Perspectives and Solutions, Romania (Iasi), 8-10 May 2014.
17. Dobrzhanska O. Eastern Partnership: What Options Of Development Are Next For Ukraine? // Ukraine Analytika, Issue (13), 2018, P. 19-25.